

Ugglor genom tiderna

Fåglar i konsten kan ha olika funktioner och berätta mycket om sin tid genom att vara symboliska attribut till mytologiska gestalter, men också väcka frågor om verkliga personer och konstnärers existentiella grubbel.

Att lära sig lite om grekiska och romerska gudar och deras attribut är värt mödan. Det beror på att otroligt många motiv i den västerländska konsten avbildar de klassiska myterna. Med hjälp av attributen kan man identifiera gudarna.

Om du ser en kvinna med hjälm, vapen och uggla, är det grekiska Pallas Athena, vishetens och krigskonstens gudinna. Ugglan i sig kan ses som en symbol för vishet på grund av sin förmåga att se i mörker. Varför Athena sammankopplas med en uggla är oklart. Det finns många teorier. Någon menar att mängden minervaugglor (Athene noctua) i Grekland helt enkelt är skäl nog till att den associeras med henne. Fågeln var så populär i bildkonsten att

den gav upphov till talesättet "Att sända ugglor till Aten", vilket motsvarar vårt "Att bjuda bagarbarn på bullar". Vaser, oljekannor och annan keramik dekorerades med den lilla ugglan. Ett vanligt silvermynt, tetradrachmen, hade Athena på ena sidan och ugglan på andra. När det gäller den romerska mytologin så kopierade de mestadels grekernas gudar, men gav dem romerska namn. Deras variant av Pallas Athena hette Minerva.

KONSTNÄRER GENOM TIDERN har skildrat de klassiska myterna, som fick ett uppsving i och med renässansen. Athena/Minerva förekommer i den välkända berättelsen om Paris dom. Här har konstnären Rubens målat motivet med de tre

Tetradrachmen med gudinnan Athena på ena sidan och ugglan på andra.

Paris dom av Peter Paul Rubens (1577–1640).

gudinnorna Venus, Juno och Minerva, som skönhetstävlar inför Paris granskande ögon. Den lilla ugglan sitter i trädet till vänster och identifierar därmed kvinnan intill som Athena/Minerva. Förutom ugg-

lan ser vi även hennes andra attribut: lans, hjälm och sköld. I denna bild förekommer även gudinnan Hera/Juno med sitt attribut påfågeln.

VI FÖRFLYTTAR OSS till den holländska guldåldern och porträttet av Malle Babbe, målat av konstnären Frans Hals (1580–1666). Verket föreställer en kvinna med ölstop i handen och en uggla sittande på

axeln. På målningens baksida har konstnären skrivit Malle Babbe, som betyder Galna Babette. Historiker har hittat anteckningar om henne i gamla arkiv. Därför vet vi, att målningen föreställer en verklig

Malle Babbe av Frans Hals (1580–1666).

kvinnor. Galna Babette hade ett tragiskt öde. Hon satt nämligen på dårhus.

Och vad gör ugglan där? Det kan finnas flera anspelningar. För det första finns talesättet "Full som en uggla" på holländ-

ska. Och bilden visar uppenbarligen en supande kvinna. För det andra är ugglan förknippad med natten. Detta skulle syfta på människans mörkare sidor, som kan innefatta galenskap och laster som fylleri.

För det tredje så var Galna Babette omtalad som häxa. Och det finns en koppling till ugglan som häxans medföljare. Sammanfattningsvis kan ugglan alltså ha flera betydelser.

Frans Hals kan ha haft ett särskilt intresse av att försöka avporträttera psykisk sjukdom. Hans egen son hamnade nämligen också på samma dårhus som Galna Babette. Sonens diagnos var "imbecill". Vi vet faktiskt inte om Babette sitter och suger i sin ensamhet med en uggla som enda sällskap, eller om hon är en del av ett gäng på ett värdshus. Men bilden förmedlar en kvinna som tycks vara bortkopplad från verkligheten, kanske på grund av alkohol i kombination med galenskap.

LÅT OSS NU HOPPA ytterligare några århundraden framåt, till 1830-talet och romantiken. En tid då konstnärer och författare upplevde att vetenskapens landvinningar inte alls räckte till för att beskriva tillvarons komplexitet. En mycket känd konstnär var Caspar David Friedrich (1774–1840). Han föddes faktiskt i Sverige, närmare bestämt i Svenska Pommern (Vorpommern idag). Dog gjorde han dock i Dresden.

Konstnären är mest känd för sina storslagna landskap, ofta med människogestalter i förgrunden som beskådar grandiosa vyer. Men han skapade även teckningar med blyerts och sepiafärgat bläck mot slutet av livet. Hans konst var inte populär längre. Folk ansåg att han var en excentrisk och dyster figur. Han isolerade sig mer och mer.

1835 hade en stroke drabbat honom. Följden var delvis förlamning i armar och ben. Därför orkade han inte längre måla

Roligt att veta

Idag har det grekiska euromyntet en uggla med en olivkvist i näbben på framsidan.

FOTO: MIKAEL ARINDER

Minervaugglan är en liten, ofta daglevande, uggla som ses i kontinentala Europa, Asien samt norra och södra Afrika. 1981 hittades en död minervauggla i Mellanhedsparken i Malmö.

Frans Hals är känd för att de flesta avporträtterade faktiskt ler eller skrattar. Det är ovanligt för porträttkonsten, förmodligen på grund av svårigheten att fånga leenden på ett trovärdigt sätt.

Caspar David Friedrich (1774–1840), samtliga bilder på denna sida.

i olja. Istället försökte han alltså stilla sin lust att skapa genom att teckna.

I motiven från de sista åren tycks Friedrich besatt av tanken på döden. Han gjorde flera teckningar som föreställer gravar och ugglor. I alla dessa exempel syns en fullmåne, centralt placerad i bildytan. På så sätt låter konstnären oss besöka en gravplats på ett klockslag då det är ytterst ovanligt att besöka just ett sådant ställe.

Ugglorna har uttrycksfulla ögon, nästan komiskt stora. Så klart hade vi velat veta varför Friedrich valt just ugglor för sina gravteckningar. Kanske är det för att de är stora och pampiga? Eller för att fåglar generellt anses symbolisera själen? Det beror på att de kan flyga. Alltså röra sig mellan det jordiska och det himmelska. När en människa dör antas hennes själ stiga till himmelen (förhoppningsvis) och därmed blir fåglar en klockren symbol för själens färd till efterlivet.

DET ÄR OUNDVIKLIGT att tolka in en koppling mellan själva ugglan och den begravnade. Men vilken är kopplingen egentligen? Varför besöker ugglan graven? Är det den dödes själ som återvänt för att kolla att allt står rätt till? Eller är kyrkogårdar helt enkelt bra bytesmarker för rovfåglar? Bilderna fascinerar och har en ödesmättad stämning, precis som Friedrichs övriga verk. 44